

Articol apărut în ziarul *Adevarul* în data de 22.04.2020

Cred că nu este ușor pentru niciun om activ să stea mereu acasă și tocmai caracteristica de a fi activ este determinantă în acest caz. Pe mine, statul acasă mă încurcă, fiindcă îmi place să umblu mult pe jos și să mă aflu între oameni. Dar, în condițiile date, mă ajută să-mi duc la bun sfârșit o parte din proiectele de cercetare și dintre cele editoriale, lăsate demult de izbeliște. Schimbările din ultimele decenii legate de digitalizare au făcut ca foarte multe izvoare (de arhivă și publicate) și lucrări (cărți, studii) să aibă variante on line. Nu mai este nevoie astăzi neapărat să mergi la arhive străine sau la biblioteci mari spre a putea lucra. În plus, eu am stocate atâtea documente medievale, culese din diferite locuri ale Europei, încât nu mi-ar ajunge nici două decenii ca să le pot transcrie (translitera), traduce, prelucra, compara, integra în serii relevante etc. Oricum, principiul meu era și este *nulla dies sine linea* („nicio zi fără o linie”). În această perioadă, am vreme să trag mai multe „linii” zilnic, ceea ce altădată era de neimaginat. Lucrez la trei cărți și la mai multe studii în paralel. Cărțile se referă la instituții ale Transilvaniei medievale (o nouă ediție a unei lucrări mai vechi), la familia și epoca lui Iancu de Hunedoara și, respectiv, la limba română și rolul ei istoric și social. Dacă voi fi destul de eficient, voi putea relua și un alt plan mai vechi despre regimul de stăpânire a pământului în Evul Mediu. Tot în această perioadă, țin zilnic legătura cu Academia Romana, o dată pe săptămână organizez prin skype ședința de Birou al Prezidiului Academiei, fac mișcare fizică, vorbesc la telefon cu cei dragi, cu prietenii, cu membri ai Academiei, colegi, scriitori, cercetători. Ies în curtea mea cea mică de lângă casă, mă uit în liniște la primule, la magnolia înflorită, grădinăresc, îmi salut un vecin în curtea de vizavi, îi spun soției mele lucruri pe care nu am apucat – în viteza vieții cotidiene – să i le spun, ascult un tril de pasăre, un lătrat de câine, un bâzâit de albină, care altădată nu mă mai sensibilizau. Și mă gândesc acum mai des la necunoscutele acestei lumi, la ceea ce ne este dat să știm și nu vrem să știm, la orgoliile noastre mărunte, la taina unui colț de natură, la tihna casei ... Mă trezesc la aceeași oră, mă culc la aceeași oră și fac același gen de lucruri ca mai demult, doar că accentele cad acum altfel.

Este greu să fii optimist, când atâția oameni din jurul tău suferă și mor. Cred că, din moment ce ne este greu să fim tocmai optimiști, ar fi de dorit să devenim mai realiști. Cât timp este lumină pe pământ, câtă vreme în fiecare dimineață se face ziuă, câtă vreme cerul mai este albastru sau înnorat, cât timp mai plouă și mai crește iarba, cât timp oamenii se iubesc și dau naștere pruncilor, nu avem motive reale de disperare. Realismul ne îndeamnă să știm că omenirea a mai trecut prin asemenea molime – unele chiar mai distrugătoare – și că a ieșit cu bine din ele, că, din sacrificiul celor morți, viii s-au hrănit cu tărie, cu virtuți, cu forță de adaptare. Tot realismul, în al doilea rând, ne arată că, după astfel de teribile încercări, oamenii au ajuns să fie, de fiecare dată și pentru anumite perioade de timp, mai buni de cât anterior, mai prevăzători, mai calmi, mai puțin orgolioși. Haideți să ne gândim că necazul acesta mare ne-a făcut să devenim mai apropiați unii de alții, ceea ce ne întărește esența umană.

Oportunitatea este șansa nesperată de a ne organiza mai bine viața și de a o prețui. De viața noastră depinde viața planetei, a tuturor ființelor care ne înconjoară, a capodoperelor create de omenire, a realităților care ne ajută să trăim. În aceste zile, vedem cum administrația – care ne mânca anterior foarte mult timp – se poate face și altminteri, ne dăm seama cum am putea simplifica birocrăția și cum am putea să facem să prevaleze fondul în fața formei, esența în fața aparenței. Pe urmă, ar trebui să luăm pilde din vechea înțelepciune și să vedem cum loviturile mari ale sorții – cum este aceasta, cu teribila boală venită peste noi – dacă nu ne omoară, ne întăresc. Avem șansa, cei care vom rămâne vii și sănătoși, să fim mai înțelepți, mai bine adaptați vieții, mai capabili să prețuim ceea ce ne este dat, să apărăm, să organizăm și să conservăm mai bine planeta asta care ne ține pe toți. Ajunseserăm la un fel de saturație și credeam că toate răsfăturile din lume ni se cuvin. Ne supăram dacă nu găseam un fel anume de mâncare, o delicatessă rară, dacă nu aveam o bijuterie ori o haină la modă. Consideram drept nenorociri anumite întâmplări banale. Aveam „priorități” pe care acum le socotim nimicuri. Ne năvăliserăm să fim mofturoși, năzuroși, răi cu cei din jur, să-i judecăm aspru, să le vorbim urât și chiar să preamărim violența fizică. Vă rog să vedeți ce filme au luat premii Oskar în anii mai recentți. E vorba de multe producții în care violența fizică e ridicată la rang de principiu de viață, în care viața devine artificială, în care ne domină ființele fantastice, „stăpâni ai inelelor”, dictatori cosmici etc. Se crease o mare prăpastie între valorile morale predicate la modul teoretic și moravurile din realitatea noastră cotidiană. Poate că, după ce scăpăm de această încercare, toate aceste neajunsuri, drame și tragedii se vor atenua, poate că vom deveni mai buni și mai aplecați spre iubire. Dacă este să rămânem optimiști, trebuie să punem în prim plan speranța de mai bine. Și ca să putem face acest lucru, trebuie să avem credință în Dumnezeu și încredere în omenire și în omenie. Alternativă nu există, fiindcă nu putem trăi viața aceasta decât ca oameni, printre oameni și cu oamenii. Mașinile trebuie să rămână instrumente auxiliare ale oamenilor și nu subiecți în locul oamenilor.

Lumea – sper – se va schimba în multe privințe, care vor însemna căi spre bine. Guvernele vor ajunge să înțeleagă, poate, că este nevoie de un echilibru între local (național) și universal și că luptele politice neprincipale, gâlcevile între jalnici oponenți sau tertipurile electorale nu sunt totul în societate. Până acum, am asistat, pe scena lumii, la două spectacole extreme: unul globalizator, care predica omogenizarea universală, traiul otova, suprasolicitarea producției de dragul prosperității materiale, amestecul forțat al raselor și etniilor, impunerea tradițiilor democrației occidentale oriunde în lume, reducerea celor „mici” la stadiul de executanți fideli ai directivelor unor instanțe mondiale etc.; altul, consolidat mai ales în ultimele decenii, ca o reacție la cel dintâi, bazat pe autoritarism și democrație numită „iliberală”, pe închidere în sine și în propriile valori tradiționale, pe protecționism economic și social, pe populism și chiar extremism, pe neîncrederea în multe organizații internaționale, pe naționalism, cu tentă, pe alocuri, de xenofobie și șovinism. Cum această ultimă tendință prinsese o anumită viteză în anii din urmă, anumiți observatori spun că pandemia va fi o bună ocazie pentru globaliști de a ieși din letargie și de a promova setul lor de valori care ar putea conduce la un fel de „guvern mondial”. Aceasta, în condițiile în care Corona virusul și boala pe care a declanșat-o arată ce bune ar fi fost eforturile conjugate ale statelor și nu anumite bâlbâieli din cadrul unor politici diametral opuse, de genul „stați acasă” – „ieșiți pe stradă”, „purtați mască – „nu purtați mască”, „blocați frontierele” – lăsați să funcționeze libera circulație” etc. Pe de altă parte, alți observatori dau pandemia drept pretext pentru întărirea măsurilor antidemocratice, pentru concentrarea

puterii în mâinile unor guverne și persoane, pentru limitarea libertăților cetățenești și pentru controlul mai eficient al oamenilor de rând de către anumite forțe, companii, trusturi etc. Sper ca aceste scenarii să nu se întâmple, să învingă rațiunea și bunul simț și să înțeleagă decidenții de toate felurile (cei care ne organizează și ne conduc viața) că oamenii nu sunt obiecte și că este nevoie de un echilibru între puternici și slabi, între șefi și supuși, între universal (global) și național. Asta înseamnă și să avem decidenți politici buni, nu surrogate, nu incompetenți, nu agramați, nu oportuniști. Nu trebuie să ajungă, de exemplu, miniștri cei care vor asta, care dau din coate, care se auto-cultivă, ci cei capabili, cei mai capabili dintre noi. Altminteri, cum să aibă comunitatea încredere în ei, cum să-i respecte și cum să-i urmeze? Ar fi nevoie și de un mecanism simplu de eliminare a celor care au pus mâna pe funcții de decizie și nu fac față. Toate cele ce ni se întâmplă acum ar putea servi drept lecții de viață, de conduită.

Eu activez în domeniul învățământului și al cercetării. Încercarea aceasta mare devine un bun prilej de a le reorganiza, la nivel național, pe amândouă. Școala de toate gradele trebuie să fie transformată radical, dar nu scoasă din temelii sale, din tradițiile cele bune. Sunt unii colegi care cred că – după experiența forțată a învățământului online din aceste săptămâni – se va vedea că profesorii sunt inutili, că fiecare va putea face școală de acasă, cu aparate și nu cu oameni. Nimic mai fals! Eu cred că abia acum se va vedea câtă importanță are profesorul, factorul uman și căldura omenească. Am văzut în aceste zile părinți îngroziți care nu știu ce să facă și cum să le explice copiilor lor multiplele forme de cunoaștere prin care sunt asaltați. De când e lumea civilizată, școala o fac învățătorii și profesorii, pentru că aceștia au o meserie în acest sens, s-au pregătit ani buni pentru asta. Unii dintre ei au și vocație pentru pedagogie, ceea ce îi face ideali în meseria lor. Dacă unii se gândesc la școala generalizată la distanță, dacă cred că se poate face educație nu om lângă om, ci doar om lângă computer (tabletă, telefon etc.), atunci greșesc amarnic și nu știu ce este omul și ce înseamnă omenirea. Expresia feței profesorului și elevului, lumina sau tristețea din privire, culoarea din obraji, un gest mărunț, o lacrimă mijind în colțul ochiului sau abia prelinsă nu se pot percepe prin ecrane și nu se pot trăi plenar prin aparate. Fără profesor dispare neapărat comunicarea (deși are de suferit și aceasta), ci comuniunea, emoția, dăruirea, ceea ce ar fi catastrofal și ar ucide școala. În privința cercetării, cred că ar fi cazul să se înțeleagă de către guvernanți, după trecerea urgiei, că nu putem trăi în această lume concurențială cu 0,17% din buget alocat acestui gen de investigație a realității. Cu fracțiuni subunitare din buget acordate ani de zile cercetării, am marginalizat cercetarea medicală de vârf, am vitregit biologia celulară, virusologia, am ucis Institutul Cantacuzino, am lăsat să prolifereze ignoranța, prostia, astrologia și chiar vrăjitoria. Ideea, cultivată de oameni care par inteligenți și promovată în diferite mijloace de difuzare în masă, că toate vaccinurile sunt dăunătoare și că toate vaccinurile sunt produse de mari companii farmaceutice interesate numai de câștig este un infim rezultat al acestei politici distructive în privința rolului științei și al cercetării de la noi. Acum avem șansa să schimbăm toate aceste lucruri.

Eu sunt doar istoric și, atunci când vine câte o criză mare în lume (război, invazie, cutremur, inundație, boală, căderea economiei etc.), istoricii (ca și scriitorii, pictorii, sculptorii, arhitecții și mulți alții) sunt primii considerați inutili. Ce să faci cu un istoric lângă tine arunci când îți este periclitată viața? În aceste momente critice, ai nevoie de medici, de pompieri, de militari, de ingineri, de chimiști, de lucrători cu brațele, de brutari, de agricultori etc. Și, totuși, Dumnezeu nu i-a lăsat nici pe istorici pe acest pământ chiar

degeaba. Istoricii pot ridica moralul celor deznădăjduiți, fiindcă au nu numai experiență de o viață, ci experiență de mai multe vieți. Pentru istoricii buni, care cunosc bine istoria, e ca și cum ar fi trăit mai multe vieți. Pentru mine istoria nu este trecut, ci este prezentul unor oameni, cu încercările lor, cu visele lor, cu trăirile și obsesiile lor, cu lecțiile lor de viață. Pe bună dreptate, scriitorul William Faulkner constata: „Trecutul nu este mort. Nici măcar nu este trecut”. Un istoric bun culege pildele bune și învață să le evite pe cele rele. Viața de demult pulsează în toată fibra noastră, dar numai istoricul ne poate face conștienți această zestre extraordinară. Istoria este însăși viața, așa cum au trăit-o toate generațiile care ne-au precedat. Istoricul ne poate da speranță atunci când suntem deznădăjduiți, ne poate învăța cum să facem când credem că nu știm ce să facem. Iar experiența omenirii, concentrată în istorie, ne arată că întotdeauna omenirea a ieșit din marile crize și că, după aceste crize, a fost mai puternică și mai conștientă. Ieșirea aceasta, însă, nu se face ușor și ea presupune multă ordine și disciplină. Oamenii, fiind trăitori în comunitate, nu pot exista fără legi și reguli. Ca profesor, le pot spune studenților că salvarea, la nivelul duratei lungi, a ființei umane a venit întotdeauna din cunoaștere și din educație, care au condus la muncă stăruitoare. Omul se deosebește de alte ființe pentru că are conștiință, care îl îndeamnă să studieze mereu, să cerceteze natura din jurul său, să iscodească, pentru că muncește și produce valori. Poate să facă asta pentru că el cultivă virtuțile și pentru că are credință și încredere. Toate acestea se dobândesc prin educație, iar educația nu trebuie să cunoască întreruperi, nici crize. Educația oamenilor continuă și în vreme de pandemii.

Cum vă spuneam, mă ridic din pat, ca în fiecare zi, înainte de ora 6, îmi fac gimnastica obișnuită, mănânc frugal și mă apuc de treabă. Încep cu poșta electronică și, mai nou, cu mesajele de pe telefon, unde pot descoperi lucruri urgente. Telefoniez la Academie, ca să știu ultimele evoluții ale instituției. Apoi, lucrez în domeniul meu: transcriu și traduc documente latinești de la 1400-1500, le integrez în studii, corectez texte, citesc noi apariții în domeniu etc. După amiaza, continui în același sens, apoi primesc și dau telefoane, fac puțină mișcare, vorbesc la telefon cu familia fiicei mele, conversez cu soția, mă uit (nu excesiv) la știri, dar evit multe dintre comentarii pentru că o seamă dintre „analiztii politici” sunt de nivel tot mai scăzut. Îmi place să vorbesc cu oamenii vii, dar și cu cei din cărți, fiindcă aceștia, câteodată, sunt mai vii și mai actuali decât viii de-acum. Ascult muzica, câteodată văd câte un film. Seara, în jurul orelor 23, trec în mod obligatoriu la odihnă. Înainte de somnul propriu-zis, citesc invariabil, seară de seară – încă de când eram elev – beletristică. Fără organizarea programului zilnic nu se poate face nimic trainic pe lumea asta. Altminteri, nu pot să respect nici eu *ad litteram* un asemenea program tot timpul, am păcatele mele, ca toți oamenii, dar sunt conștient de asta și încerc să mă ponderez.

Aproape toate cele de mai sus le fac zilnic. Nu-mi ofer niciun „răsfăț” culinar, fiindcă unul dintre cele mai ușoare lucruri din lumea noastră prosperă europeană (nu a fost întotdeauna așa!) este să mănânci. E mult mai bine, mai ales de la o anumită vârstă încolo, să ne hrănim mai mult sufletele și mințile. Corpul are nevoie de hrană puțină și nesofisticată. „Răsfățul” cultural, însă, nu este pândit de niciun pericol și nu este niciodată prea mare. Cultura spirituală nu este niciodată de ajuns și nici de prisos. Un savant nu se satură de știință, dar un intelectual nu se satură de cultură. Cu toate acestea, trebuie să facem de toate din cele omenești și să nu ajungem înfumurați cu știința noastră, deoarece nimeni nu este perfect, nimeni nu deține secretul înțelepciunii și nimeni nu este infailibil.

Se spune că sunt în lumea aceasta cam 100 de cărți pe care, dacă le citești, nu ai nevoie de mai multe. Nu este chiar așa, mai ales pentru aceia care trăiesc între cărți și care știu câtă viață vie se concentrează în cărți. Biblia însumează – dacă știm cum s-o citim – toată experiența importantă a omenirii, dar oamenii nu sunt sfinți și nu se pot purta precum sfinții. Dintre cărțile de poezie, le recomand pe cele de Eminescu, Shakespeare și Omar Khayyam, iar dintre cele de proză și dramaturgie pe cele de Caragiale, Dostoievski și Maurice Druon. Cred că se poate citi cu folos, în aceste zile, romanul „Quo vadis”, de Henryk Sienkiewicz, pentru că însuflă speranță și încredere în viață.

Și filmele bune sunt acum foarte multe. Din filmografia noastră, o capodoperă este „Moara cu noroc”, în regia lui Victor Iliu, în care Ioan Slavici ne arată, cu metodele sale moraliste, care e drumul vieții: „Timp de un ceas și jumătate, drumul e bun. Vine apoi un pripor, pe care îl urci, și după ce ai coborât iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă mai departe locurile sunt rele”. Din filmografia universală, merită revăzut „Lista lui Schindler”, în regia lui Steven Spielberg, pentru că ne spune că cele mai mari calamități de pe pământ nu le-au produs natura și hazardul, ci oamenii, cu nesăbuința lor.

Se pot vedea în aceste zile, on line, toate marile muzee ale lumii, se pot asculta toate importantele concerte simfonice, în interpretarea celor mai valoroși artiști, se pot revedea „Gaițele” și „Titanic vals”, „Un tramvai numit dorință” și „Filumena Marturano”, „Neguțătorul din Veneția” și „Livada cu vișini”. Dar se mai poate încă ceva: se pot urmări conferințele făcute de oameni de carte, de scriitori, de intelectuali, cu vorbele lor de înțelepciune, cu butadele și paradoxurile lor. De exemplu, recomand conferințele Teatrului Național din București. Se spune – amintesc asta ca să ne înveselim puțin – că Mark Twain a fost invitat odată să țină o conferință despre celebritate și despre oameni celebri și că, deși a avertizat că nu avea dispoziția necesară și că nu-i prea plăceau conferințele, s-ar fi dus și că ar fi fost foarte laconic: „Iulius Cezar e mort demult, Napoleon Bonaparte a murit și el, și nici eu nu mă simt prea bine”. Avem în aceste zile șansa să devenim mai culți, adică să știm mai mult, dar vă aduc aminte: cu cât știm mai multe, ne dăm seama cât de puțin știm. Asta nu înseamnă că nu trebuie să perseverăm în a ști, în a spera în mai bine și în a crede în iubire. Oamenii au datoria să caute mereu adevărul și dreptatea (chiar dacă nu ajung niciodată la absolut), dar fără speranță, fără bunătate și fără iubire, adevărul și dreptatea nu prețuiesc nimic.

Am vorbit mult în chip de maxime în acest interviu, am dat multe sfaturi, ceea ce este o deformare profesională. Cel mai ușor lucru pe lume sunt sfaturile date altora, iar cel mai greu este să te cunoști pe tine însuși. Iată că am alunecat iarăși în vechea meteahnă! Îi rog pe cititori să ignore tot ce am spus în aceste lungi răspunsuri ale mele și să rețină doar – dacă socotesc de cuviință – că bucuria vieții stă într-o floare, într-o boare de vânt, într-un zâmbet și chiar într-o hoinăreală copilăroasă pe dealuri, cu dorul de doină în suflet și cu gândul la cei dragi.

Acad. Ioan-Aurel POP